

УДК 796/799:378.14:371.15:34
ББК 74.58

Світлана Мальона, Богдан Мицкан,
Ілля Шутак

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано систему підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та виявлено її позитивний вплив на правове забезпечення професійної діяльності.

Ключові слова: правова підготовка, правове забезпечення, фахівець фізичної культури.

В статье рассмотрена система подготовки будущих специалистов физической культуры, а также определено её положительное влияние на правовое обеспечение профессиональной деятельности.

Ключевые слова: правовая подготовка, правовое обеспечение, специалист физической культуры.

In the article the preparation system of the future specialist in physical training was grounded and its positive influence on the legal support of the professional activity was revealed.

Key words: legal training, legal support, specialist of physical culture.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Сьогодні сфера фізичної культури і спорту України перебуває на переломному етапі розвитку, перспектива якого залежить від багатьох чинників. Найважливішим є рівень кадрового забезпечення діяльності спортивних організацій, установ і закладів, які управляють процесом фізичного виховання та спортивної підготовки різних груп населення. Це зумовлює потребу покращення якості підготовки нового покоління фахівців фізичної культури, які будуть працювати в ринкових умовах. Правова культура стає невід'ємною складовою змісту професійної підготовки та технології її реалізації, а в майбутньому й діяльності фахівця в галузі фізичної культури.

Водночас вивчення предмета “Основи правознавства” на факультетах фізичного виховання не є професійно спрямованим, оскільки не передбачає вивчення чинних законодавчих актів України з питань фізичної культури. У процесі професійної підготовки студентів, що навчаються за напрямом “Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини”, недостатньо враховується обсяг необхідних правових знань та професійно-правових умінь, не оптимізовано зміст правових дисциплін, не враховуються особливості їхньої правової підготовки загалом.

За таких умов перед вищими навчальними закладами, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом “Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини”, постає проблема пошуку оптимальних шляхів забезпечення правової підготовки й виховання студентів на основі Конституції України (1996), основних положень Законів України “Про освіту” (1996), “Про вищу освіту” (2002), “Про фізичну культуру і спорт” (1993), Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні (2004), Державної програми розвитку фізичної культури і спорту (2006), Указу Президента України “Про національну програму правової освіти населення” (2001) та низки інших нормативних документів [1].

У розв'язанні сучасних проблем фізичного виховання і спорту провідну роль має відігравати вчитель фізичної культури, який володіє правовою культурою, має відповідну правову підготовку для здійснення освітньо-виховної, тренувальної та оздоровчої діяльності. Пошук шляхів удосконалення змісту й методики правової освіти та правового виховання майбутніх учителів, тренерів-викладачів та інших фахівців галузі фізичного виховання і спорту повинні здійснювати викладачі відпо-

відних вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації. Це особливо важливо сьогодні, коли Україна стає на шлях удосконалення правового забезпечення всіх галузей суспільного життя.

Формування правової культури та правової підготовки фахівця галузі фізичної культури є надзвичайно важливим для вищої школи, що готує кадри, покликані підняти галузь на якісно новий рівень функціонування в чітко визначеному правовому полі та ефективних правовідносин між суб'єктами діяльності. У наукових працях, присвячених правовій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури, ми не знайшли даних стосовно студентів, які навчаються за напрямом “Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини”. Аналіз практики показує, що освітній процес у вищих навчальних закладах відбувається зазвичай з відривом від правової дійсності, що негативно позначається на рівні обізнаності та правової культури їхніх випускників.

Мета дослідження – розробити модель системи правової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури й обґрунтувати умови її реалізації.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

1. Вивчити стан правової підготовки студентів факультетів фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах України й теоретично обґрунтувати сутність правової культури професійної діяльності фахівця фізичної культури.

2. Визначити рівень готовності вчителів-практиків та майбутніх учителів фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності.

3. Сформувати та експериментально перевірити модель системи правової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури.

4. Розробити навчальну програму, курс лекцій, практичних і тестових завдань із дисципліни “Організаційно-правові основи фізичної культури”.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, нормативно-правової та навчально-методичної документації, присвяченої правовому забезпеченню професійної діяльності фахівців фізичної культури; анкетування, тестування, педагогічний експеримент, моделювання.

Експериментальне дослідження проводилося на базі факультетів фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Львівського державного університету фізичної культури, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Загальна кількість учасників дослідження – 457 осіб. З них 75 учителів та 382 студенти.

Результати дослідження та їх обговорення. Найбільша питома вага великих за кількістю наукових видань, що опосередковано висвітлюють проблеми правового забезпечення фізичної культури українського народу, припадає на період другої половини ХХ століття. Незважаючи на те, що в сучасній Україні створено правову основу для розвитку фізичної культури (видано низку нормативно-правових актів, зокрема Закон “Про фізичну культуру і спорт”). Проте цікавість до сучасного, як і до минулого, формування правових норм щодо цього виду суспільних правовідносин, на жаль, перебуває в зародковому стані [1; 5].

В умовах сьогодення рівень правових знань школярів та підлітків не забезпечує їхньої впевненої й усталеної морально-правової поведінки в суспільстві [5]. У зв'язку із цим виникає потреба створення нових освітніх програм із залученням у цей процес не тільки професійних юристів, правознавців, але й насамперед педагогів.

Правове забезпечення професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури може здійснюватися на різних рівнях і різними засобами. Але в будь-якому випадку воно вибудовується на засадах його повної компетентності й готовності

діяти в умовах організації навчально-виховного процесу з урахуванням чинних правових норм.

Традиційно ефективність підготовки майбутніх фахівців фізичної культури до виконання професійних функцій досліджується в межах утворень пізнавальної сфери (знання, уявлення, вміння, навички) або особистісних новоутворень, таких як готовність до діяльності, соціальна спрямованість особистості, компетентність. У дослідженні під новоутворенням, що виникає в результаті спеціальної цілеспрямованої підготовки до професійної діяльності, ми розглядаємо культуру фахівця як професіонала, зокрема його правову культуру, яка формується в процесі правової підготовки.

У контексті професійної діяльності конкретної особистості правова культура виявляє себе не тільки як володіння знаннями щодо розуміння права, але і як дії, що забезпечують усвідомлене виконання вимог права в просторі тих функцій, що визначаються означеною професією.

Обґрунтовуючи розуміння правової культури професійної діяльності фахівця фізичної культури, ми виходили з того, що людина існує не тільки в природному, фізичному світі, але й у соціально-культурному середовищі, яке вона створює сама. Середовище, у якому фахівець фізичної культури здійснює свою професійну діяльність, є однією з підсистем соціокультурного середовища й існує як сукупність соціально зумовлених зовнішніх чинників, обставин, ситуацій та системи спеціально організованих самим фахівцем фізичної культури умов розвитку особистості.

Професійно-правова культура фахівця фізичної культури, або, інакше, правова культура його професійної діяльності, – це глибокі й об'ємні знання законів і підзаконних актів, джерел права, на які він має спиратись, створюючи певне середовище, при реалізації функцій і способів правового регулювання їхніх відносин, професійне ставлення до права й практики його застосування в навчально-тренувальному та виховному процесі відповідно до правових чи розпорядчих принципів законності, тобто високий ступінь володіння правом у конкретних умовах професійної діяльності.

Ґрунтуючись на аналізі базових понять (“культура”, “правова культура”, “правова культура особистості”, “професійна правова культура”), ми визначаємо правову культуру професійної діяльності фахівця фізичної культури як особливу форму прояву загальної правової культури особистості, яку вона послідовно реалізує в умовах освітнього середовища засобами освітології (навчання і виховання).

На нашу думку, правова культура професійної діяльності фахівця фізичної культури є певною системою свобод, вимог та обмежень, якими він керується, встановлюючи відносини зі своїми вихованцями, підлеглими; це усвідомлене підґрунтя й певна межа його професійної діяльності, що складається з визнання й врахування прав і свобод кожного суб'єкта в системі означеної сфери суспільної діяльності, фіксує у свідомості, поведінці, способах діяльності й спілкування. Правова культура фахівця з фізичної культури є моральним координатором його професійної діяльності, чинником, що забезпечує її правомірність, гуманістичну й демократичну спрямованість у просторі чинних правових норм.

За допомогою розробленої системи тестів [2] ми визначали стан готовності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до правового забезпечення їхньої професійної діяльності, а також рівень правових теоретичних знань, умінь та навичок. Результати комп'ютерного тестування представлені на рис. 1.

У процесі дослідження не виявлено жодного студента-першокурсника з високим або достатнім рівнем правової підготовленості. Тільки 4,5% майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту досягли середнього рівня правової компетентності,

що зумовлено коефіцієнтом залишкових знань шкільної програми. Решта (95,5%) респондентів проявила низький рівень правової підготовленості стосовно діяльності у сфері фізичної культури.

Результати тестування студентів IV–V курсів різних навчальних закладів України дозволили отримати інформацію про реальний стан підготовки майбутніх фахівців фізичної культури до правового забезпечення їхньої професійної діяльності. Зокрема, виявлено, що 75,2% студентів-випускників (бакалаврів і спеціалістів) мають низький рівень готовності до правового забезпечення професійної діяльності, 17,5% – середній та 7,3% – достатній, а високого рівня не виявлено в жодного студента. Щодо окремих навчальних закладів, то вірогідної різниці в рівні правової підготовленості студентів не виявлено.

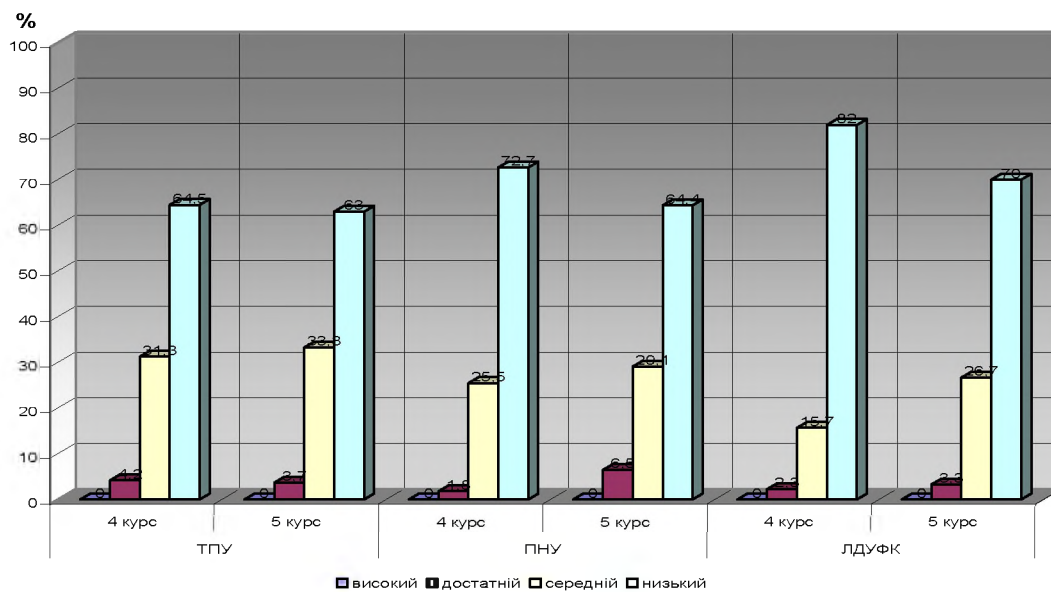

Рис. 1. Рівні готовності студентів факультетів фізичного виховання до правового забезпечення професійної діяльності (%)

Наступним кроком в експериментальному дослідженні було обстеження фахівців фізичної культури, які працюють сьогодні в загальноосвітніх школах, за компонентами професійної діяльності. Формування контингенту експериментальної вибірки здійснювалося методом випадкового добору.

Узагальнення результатів тестування вчителів фізичної культури з виявлення рівнів їхньої готовності до правового забезпечення професійної діяльності здійснювали згідно з розробленою системою оцінювання. Подані на рис. 2 кількісні показники засвідчують, що найбільша кількість учителів-практиків фізичної культури має низький рівень готовності до правового забезпечення професійної діяльності: таких було 62,7%.

Середнім рівнем готовності володіють 33,3% від загальної кількості обстежених учителів фізичної культури. Лише для 4,0% учителів характерний достатній рівень професійної правової підготовленості. Проте жоден учитель не досяг високого рівня готовності до правового забезпечення професійної діяльності.

За кваліфікаційною категорією ці дані розподілилися таким чином: найкращі результати були виявлені серед учителів фізичної культури, які мають вищу кваліфікаційну категорію. Серед них 6,5% засвідчили про достатній рівень підготовленості до здійснення своїх дій у навчально-виховному процесі з урахуванням чинних норм права; 29,1% досягли середнього рівня і 64,4% – низького рівня готовності.

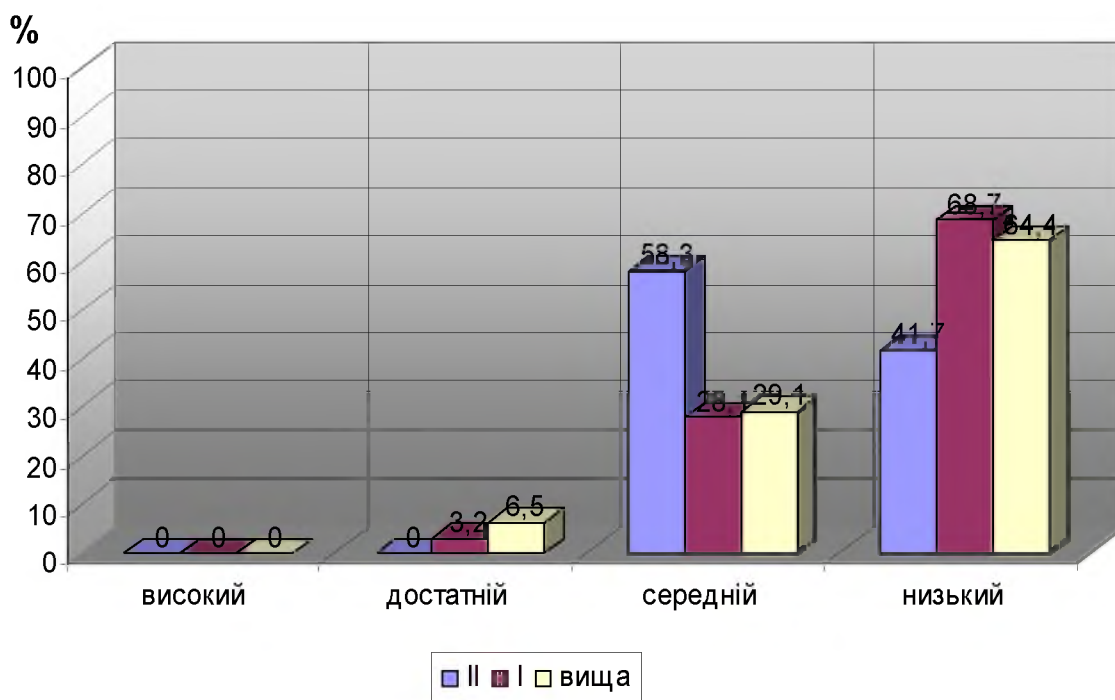

Рис. 2. Рівні готовності вчителів фізичної культури різних кваліфікаційних категорій до правового забезпечення професійної діяльності (%)

Дещо поступаються за рівнем готовності вчителі фізичної культури першої кваліфікаційної категорії. Серед них жоден не досяг високого рівня, лише 3,2% виявили достатній, 28,1% – середній і 68,7% – низький рівень підготовленості до правового забезпечення професійної діяльності.

Серед учителів фізичної культури другої кваліфікаційної категорії середній рівень готовності до правового забезпечення професійної діяльності виявлено в 58,3% і низький – у 41,7% осіб.

Дослідження показало, що правова підготовка буде ефективною в разі дотримання цілеспрямованого підходу до побудови педагогічного процесу на основі закономірностей і принципів навчання, свідомого й науково-обґрунтованого вибору найкращого для конкретної ситуації варіанта побудови не тільки окремого заняття, а єдиного їх комплексу в загальному процесі навчання як цілісної системи. Тому ми розробили модель системи правової підготовки фахівця фізичної культури (рис. 3), складовими якої є: мета, завдання, принципи, методи, форми, педагогічні та соціально-правові умови, компоненти, етапи, критерії та рівні готовності. Це дало можливість окреслити коло правових умінь і навичок, необхідних для якісного забезпечення професійної діяльності.

У процесі формувального педагогічного експерименту педагогічні умови реалізовувались у змісті та методиці викладання спеціально розробленого навчального спецкурсу “Організаційно-правові основи фізичної культури” (для студентів IV курсу денної форми навчання факультету фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника), який за своєю структурою складався з одного модуля [3].

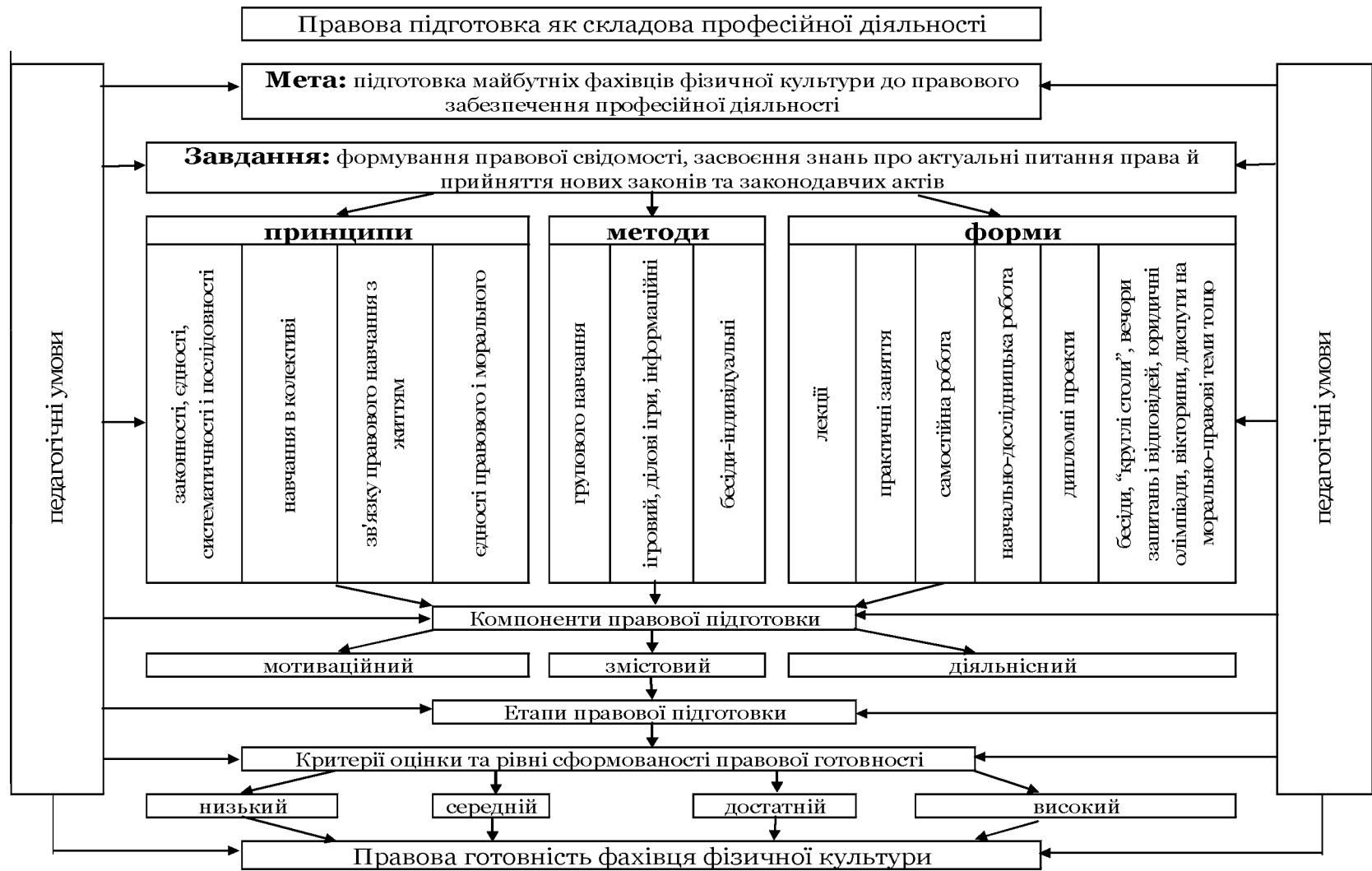

Рис. 3. Модель системи правової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури

Завданнями спецкурсу було допомогти студентам засвоїти загальноприйнятну термінологію та дефініції юридичної науки й практики, систему нормативних актів про фізичну культуру; зрозуміти правові відносини, їхню природу й виникнення; набути вміння аналізувати систему розвитку фізичної культури та визначати правове положення особи (спортсмена, тренера), права й обов'язки громадян у галузі фізичної культури.

Важливе місце в спецкурсі займають змістові модулі, які пов'язані з правовим регулюванням організації праці у сфері фізичної культури і спорту. Їхнє завдання полягає в ознайомленні студентів з умовами майбутньої професійної діяльності, з особливостями правового регулювання праці фахівців із фізичної культури в різних навчальних закладах, організаціях і на підприємствах різної форми власності.

Формуючи зміст спецкурсу, ми враховували специфіку роботи майбутнього фахівця фізичної культури щодо правового забезпечення його професійної діяльності, яка потребує володіння широким колом знань, умінь і навичок, які умовно можна поділити на концептуальні, суто людські й технічні.

У результаті реалізації моделі системи правової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури в умовах формувального педагогічного експерименту вдалося значно підвищити рівень правової культури студентів.

Результати тестування студентів після завершення педагогічного експерименту подано на рис. 4.

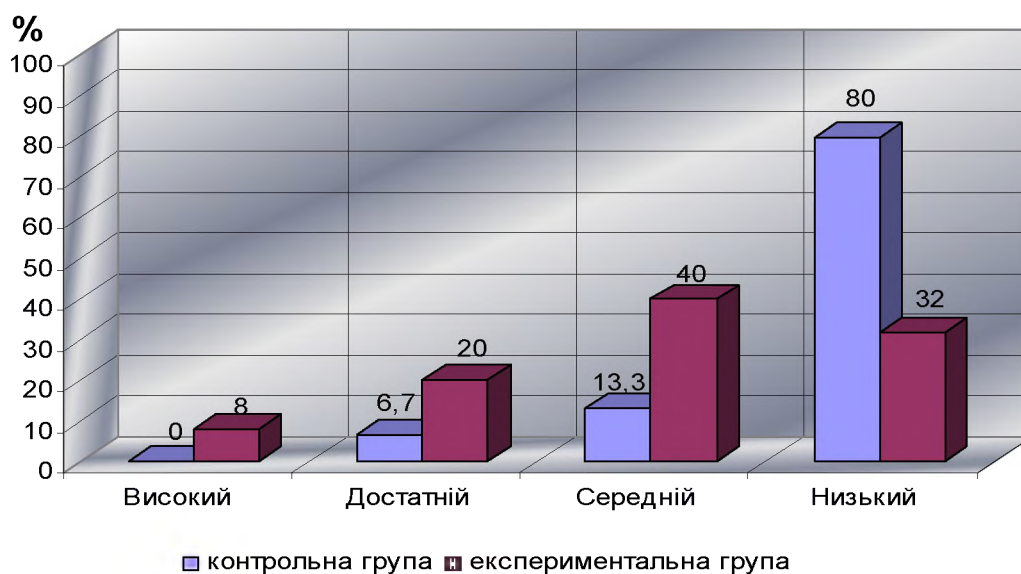

Рис. 4. Рівні готовності студентів IV курсу до правового забезпечення професійної діяльності (у кінці формувального експерименту)

Наведені дані свідчать, що кількість студентів, які мали достатній рівень, зросла на 13,3%, із середнім – на 26,7%, а кількість студентів із низьким рівнем готовності зменшилася на 48%. Також виявлено достовірну різницю ($P < 0,05$) в готовності студентів контрольної та експериментальної груп до правового забезпечення професійної діяльності на низькому, середньому й достатньому рівнях, тоді як на високому рівні вона відсутня ($P > 0,05$).

Проведеним дослідженням підтверджено наукові результати про те, що метою викладання правових дисциплін для студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах за напрямом “Фізичне виховання, спорт і здоров’я людини”, має бути

формування позитивно орієнтованої правової свідомості, що є складовою правової культури майбутніх фахівців як системи юридичних знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, правових настанов, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях.

Висновки

1. Аналіз наукової літератури показав, що ефективність професійної діяльності залежить не тільки від спеціальних знань, умінь і навичок, але й від рівня правової культури фахівця, його вміння реалізувати специфічні функції через адекватну систему правових відносин, які склалися на конкретному етапі розвитку суспільства.
2. Отримані низькі результати констатувального експерименту та недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовили необхідність створення моделі системи підготовки майбутніх фахівців фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності. Системотвірним фактором моделі виступає зорієнтованість усіх її складників на кінцеву мету – готовність майбутнього фахівця в галузі фізичної культури до означеного виду діяльності.
3. У результаті реалізації моделі системи правової підготовки та її складової – спецкурсу “Організаційно-правові основи фізичної культури” – виявлено високу ефективність запропонованої системи правової підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. Студенти експериментальної групи порівняно з контрольною мають вірогідно вищий рівень правової підготовленості до професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому дослідженні об’єктивних і суб’єктивних чинників, що впливають на ефективність правової культури майбутнього фахівця фізичної культури, зокрема на її прояв у професійній діяльності.

1. Книга вчителя фізичної культури : довідково-методичне видання / упоряд. С. І. Операйло, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова. – Вид. 2-ге, доповн. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 560 с.
2. Мальона С. Б. Збірник тестових завдань щодо оцінки рівня готовності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до правового забезпечення професійної діяльності / С. Мальона. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 95 с.
3. Мальона С. Б. Організаційно-правові основи фізичної культури : курс лекцій / Світлана Мальона. – Івано-Франківськ, 2008. – 345 с.
4. Мальона С. Б. Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури / Світлана Мальона // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 1. – С. 207–211.
5. Одарій В. В. Підготовка майбутніх педагогів до правового забезпечення професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Одарій. – Одеса, 2005. – 170 с.

Рецензент: канд юрид. наук Загурський О.